

DARIUS IVOŠKA

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0003-3898-0000

Mokslinių tyrimų kryptys: istorinis prūsų ir lietuvių vardynas, istorinis rankraštinis paveldas, Vokiečių ordino kanceliarijos dokumentų tyrimai.

DOI: doi.org/10.35321/all83-18

Eugenijus Jovaiša

KAPAI IR ŽMONĖS. AISČIAI, ROMĖNAI, GOTAI IR KITOS ISTORIJOS

Vilnius: UAB „Unseen Pictures“, 2020, 286 p.

ISBN 978-609-475-477-7

Ir savaime suprantama, ir paradoksalu, kad net tūkstantmečius egzistuojančios tautos tebeieško savo šaknų, matuoja savo praeities gelmes. Tuomet kur slypi suprantamumas, o kur – paradoksalumas? Tautos istorija glūdi ne tik žinomuose jos praeities faktuose, kitaip tariant, istoriškai paliudytuose įvykiuose ar fragmentiškuose genčių paminėjimuose, o kur kas giliau. Pirmieji mokslui žinomi vienos ar kitos tautos (ar tautų grupės) paliudijimai tiesiog suteikia mums žinių apie jos egzistavimą konkrečiu laikotarpiu, bet ne apie jos radimąsi. Kiekvienas ankstyviausiasis datavimas iš karto pateikia klausimą – o kas buvo iki tol? Juk nei viena tauta, kaip socialinis junginys, turėjęs savo etninę savitumą, negalėjo rasti staiga ir iš niekur. Štai todėl kiekvienas didesnis ar mažesnis atradimas istorijos šaltiniuose, archeologiniuose kasinėjimuose ar kitų susijusių mokslų ištekluose laikytinas nauju pėdsaku, provokuojančiu ieškoti to, ko dar nežinome, – pradžios ir kilmės. Jos ieškoma ir pirmojoje Eugenijaus Jovaišos išleistos trilogijos *Aisčiai. Kilmė* knygoje.

Ką laikyti atradimu ir nauju bei svarbiu istorijos ir susijusių mokslų reiškiniu antropologijos, archeologijos, kalbos istorijos ir kultūros tyrimuose, kartais gali virsti diskusijų objektu, o būtent diskusijos ir polemika sukuria atradimo paradoksalumą. Atrodytų, kad naujų istorinių paminklų, išskirtinių radinių ar nežinomų istorinių rašytinių šaltinių ne tiek jau daug esama. Bet visgi drąsiai

prabylama apie atradimus, naujus duomenis bei prieinama prie naujų ir neretai itin drąsių išvadų. Nepamirština, kad gyvename didelių galimybių laikais, kai net šimtmečiais nagrinėti duomenys šiandien gali būti apdorojami kitaip, tinkamai pasitelkiant pažangiausias technologijas, kurios ne vienu atveju padeda surasti tikslesnį ir labiau pagrįstą paaiškinimą. Atsiveria naujos reiškinių visumos aiškinimo galimybės. Ypač svarbi XX–XXI a. įsigalėjusi nuostata gretinti susijusių mokslų duomenis ir remiantis jais pateikti kuo patikimesnes išvadas. Būtent tai akivaizdu recenzijoje aptariamoje Eugenijaus Jovaišos knygoje *Kapai ir žmonės*. Pats autorius nelinkęs savo knygos vertinti kaip mokslo srities darbo (p. 14) – recenzijos autorius su tokiu teiginiu nenorėtų sutikti. Stulbinančiai subtilus, gausiai ir profesionaliai iliustruotas knygos leidimas ir medžiagos pateikimo būdas galbūt labiau būdingas mokslo populiarinimo leidiniams, tačiau ilgamečių išsamų ir sistemingų autoriaus tyrimų medžiaga, didžiulės reikšmės atradimai ir svaria mokslinė erudicija grindžiamos išvados bei interpretacijos jokių būdu neleidžia kalbamojo leidinio laikyti nepakankamai moksliniu.

Perskaitęs knygos pavadinimą, skaitytojas negali įsivaizduoti, kad joje pateikta ne archeologo atliktų tyrimų ataskaita, o harmoningai apžvelgta aisčių ir „Senosios Europos“ gyventojų būtis – jų valdžios, karai, prekyba ir kultūra. Autoriui pavyksta įgyvendinti šios knygos idėją – „susieti mūsų krašto seniausiųjų žmonių gyvenimą su praėjusiais Europos laikais ir jų veikėjais“ (p. 14). Taip dėstomą išsamią ir sudėtingą informaciją, išsiskiriančią ne tik duomenų įvairove ir gausa, bet ir sudėtingomis sąsajomis su istorine erdve ir laiku, labai patogiu skaityti ir suvokti kitų mokslų atstovui ar istorijos bei archeologijos mokslų skaitytojui mėgėjui, o gal net atsitiktiniam skaitytojui, neturinčiam žinių apie mūsų tautos pradžią, negirdėjusiam apie aisčius.

Recenzijos autorius, kaip archeologijos mokslo duomenų vartotojas, o ne profesionalas, knygą vertina iš savosios – onomastinės – perspektyvos. Manyti, kad kalbotyra, kaip atskira ir savarankiška mokslo sritis, nesisieja su archeologija, būtų neatsakinga. XX a. onomastikoje imta kreipti žvilgsnį į kitus mokslus, galinčius palengvinti diachroninius vardyno tyrimus, o neretai net daryti patikimas išvadas, kurios negalimos remiantis tik kalbos mokslu. Europos vardyno tyrėjai suvokė, kad didelė dalis Europos vardyno žodžių, ypač senieji sėsliosios žmonijos istorijos liudytojai – vandenvardžiai, o ir vietovardžiai bei asmenvardžiai, – negali būti paaiškinami, tiksliau tariant, neįmanoma nustatyti jų kilmės, remiantis tik istorinės kalbotyros duomenimis šiuolaikiniame geopolitiniame kontekste. Istorinės kalbotyros ir indoeuropeistikos žinovams Hansui Krajei (Hans Krahe)¹, o vėliau jo mokiniui Volfgangui P. Šmydui (Wolfgang P.

¹ Žr. Hans Krahe 1964.

Schmid)² pastebėjus, kad tas pačias ar panašias šaknis turintys ir kilmės nustatymo prasme neįveikiami vandenvardžiai yra paplitę po visą Europą: nuo Pirėnų pusiasalio iki Apeninų, nuo Didžiosios Britanijos iki Skandinavijos bei per Baltijos šalis visame žemyne iki Balkanų, radosi hipotetinė „Senosios Europos“ samprata. Po jos plačiai išdėstytas ir gana patikimai dar kartą pagrįstas vienos prokalbės, bendros ne vien visiems priešistorinės Europos gyventojams, egzistavimas. Rodos, kaip senovės graikų kosmogonijoje iš Chaoso gimsta darni ir harmoninga visata, taip po visą Europą išsibarstę neaiškios kilmės vandenvardžiai suburia neišvengiamai minčiai apie anuomet visų jų priklausymą vienai, bendrai, prokalbei. Ima daug kas aiškėti. Vadinasi, visos priešistorinės „Senosioje Europoje“ gyvenusios tautos, gentys ar kokios kitokios žmonijos bendruomenės turėjo bendrą ar bent labai panašią kalbą, kaip bendravimo, mainų, prekybos, kitų socialinių santykių palaikymo įrankį. Tas pats leitmotyvas mintyse tvyro ir skaitant E. Jovaišos knygą *Kapai ir žmonės*. Tarkime, aisčių migracija – Apeninai, Pamarys, Semba, Vakarų Mozūrija, Panemunė bei Nemuno ir Neries santaka (p. 38). Nederėtų pamiršti ir didžiojo „tarpžemyninės prekybos“ (p. 234) fenomeno – Gintaro kelio – su tokiais prekybos centrais kaip Semba ar „mūsų pamariu“, autoriaus pavadintu „aisčių prekybos Meka“ (p. 210), savo mastu prilyginamo Šilko keliui (p. 224). Šie sunkiai suvokiami, bet, pasirodo, gilioje senovėje buvę įmanomi ir realūs žmonijos kraustymosi, prekybinės geografijos ir tarpusavio santykių faktai liudija dinamišką žmonijos istorijos raidą, drauge įmindami daug mįslių. Kapų lobiai aisčių gyventame areale, rodos, niekaip nesusiję nei su jų buitimi, karyba, nei puošimosi tradicija (p. 55–56), parodo, kad aisčiai glaudžiai bendravo prekybiniais ir kultūriniais tikslais ne tik su Romos pasauliu, bet ir su tolimais kaimynais iš šiaurės.

Vardyno tyrėjui ne tik smalsu skaityti E. Jovaišos mintis apie Gintaro kelią ženklinančius miestus (p. 226) *Ascaucalis*, *Calisa*, *Parienna*, *Breclav* ir kt. bei jų vardų kilmę, bet kartu jam tarsi pateikiama užduotis – ištirti minėtų miestų vardų kilmę ir pabandyti išsiaiškinti, „per kieno žemes mūsų keliautojai skynėsi kelią Karnunto link“ (p. 226). Garsaus vokiečių vardininko Jurgeno Udolfo (Jürgen Udolph) ir Grasildos Blažienės pateikti *Ascaucalis* vietovardžio vertinimai – tai nemenka tyrimo pradžia. Slaviška šio vietovardžio kilmė pagrįstai atmesta, G. Blažienė linkusi atsargiai ieškoti paralelių su baltiškais analogais, tačiau *Ascaucalis* priskirti baltams nesiryžta. Tuomet gal šis vietovardis priklauso „Senosios Europos“ vardynui? Labai panašus atvejis randamas J. Udolfo habilitaciniame veikalė³, kuriame diskutuojama (p. 342) dėl šiandieninės Len-

² Wolfgang P. Schmid 1968.

³ Udolph Jürgen 1990: *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie (Lenkijos vandenvardžių vieta Senosios Europos hidronimijoje)*.

kijos teritorijoje esančių vandenvardžių *Oder*, *Drawa*, *Drwęca*, *Drama*, *Radęca*, *Mroga* kilmės. Autorius, apibendrindamas Lenkijos vandenvardžių tyrimus, kalbamuosius vandenvardžius vertina kiek kitaip nei iki tol lenkų onomastai Tadeušas Lër-Splavinskis (Tadeusz Lehr-Spławiński), Hubertas Gurnovičius (Hubert Górnowicz) ir Eva Žetelska-Feleško (Ewa Rzetelska-Feleszko). T. Lër-Splavinskis juos priskyrė ikislaviško laikotarpio hidronimams, tačiau, pasak jo, jie buvę venetų (al. venedų) palikimas. Jo nuomonei pritarė ir H. Gurnovičius bei E. Žetelska-Feleško, net motyvuodami, esą „priesagas *-is (s) a* turintys vandenvardžiai priskirtini venetų substratui“ (Udolph 1990: 342). H. Gurnovičius dar manęs, kad jie turėję būti perimti iš „slavų-keltų-ilyrų“ laikotarpio. J. Udolfas pasigedo konkrečių kriterijų, kuriais remiantis minimi vardai priskirti venetams. Autorius dėl aiškumo „slavų-keltų-ilyrų“ etiketę linkęs keisti platesniu, bet aiškesniu ir, pasak jo, mažiau „problemų keliančiu“ „Senosios Europos“ terminu. Sieti konkrečius vardus su venetais ir jų palikimu autorius apskritai vengia, remdamasis duomenų apie venetus rytinėje vidurio Europos dalyje stoka. Be to, jis teigia, kad, tarkim, priesaga *-s-* būdinga vandenvardžiams, paplitusiems kur kas toliau, nei žinomos venetų gyventos teritorijos.

Bet grįžkime prie knygos *Kapai ir žmonės*. Ką naujo mums atskleidžia neatsitiktinai Jūros, Ančios, Šušvės ir Nemuno paupiuose gal dar iki Kristaus įsikūrusių aisčių gyvenviečių vienintelis materialus paveldas – kapai? Strategiškai svarbus ir patogus tiems laikams gyvenviečių išsidėstymas (p. 135), susisiekimas upėmis, o iki jų – nesudėtingais sausumos keliais, Nemuno intakai sudarę sąlygas ne tik patogiai keliauti, prekiauti ir apsirūpinti reikalingais ištekliais, judant tarp atskirų aisčių gyvenviečių tų intakų vandenimis, bet svarbiausia – Nemunu patekti iki Baltijos jūros (žr. žemėlapius p. 12–13, 212–213), t. y. įsilieti į „prekybinių ryšių“ tinklą. Kad jis sėkmingai veikė, patvirtina knygos autoriaus atradimai kasinėjant Dauglaukio kapinynus, kuriuose surasta Alpių spalvotųjų metalų dirbinių ir Romos imperijoje pagamintų karolių iš stiklo ir emalio, jau nekalbant apie monetas su Romos valdovų atvaizdais, ir faktas, kad šios vietovės gyventojai iki 260 metų „Gintaro kelio žydėjimo laikus“. Nepamirštini Šaukėnai, kurie atvirkščiai – radinių negausumu liudija „Gintaro kelio saulėlydį“ (p. 135), bet paliko mums žinių apie naujos visuomeninės sanklodos formavimąsi aisčių gyvenime. Atkasti ginklai, išskirtinė kario bei žirgo apranga ir papuošalai bei „karinės diduomenės buities ir tualetų reikmenys“ kalba apie kario kaip svarbaus visuomenės nario padėtį (p. 141). Paminėtini ir vėlesnieji Ruponionių, turbūt, kariniai, lobiai – pasak knygos autoriaus, išsisas „ginklų sandėlys“ (p. 125). Luomų ir aisčių bendruomenės „valdymą“ liudija ir Dauglaukio 15–220 metų laikotarpio radiniai, žymintys prisiartinusį permainingą metą. Ne tiek svarbu visus radinius išvardyti, kiek suvokti jų esmę – istorinių įvykių laikotarpį, tuometinį Europos kontekstą ir aisčius jame, prekybinių ryšių mastą

ir kultūros savitumą. Gintaro kelias – tai ne tik tikra „tarpžemyninė prekyba“ (p. 234), palikusi „Sarmatų okeano“ brangakmenio – gintaro – Mikėnuose, Viduržemio jūros kraštuose ir Kaukaze, bet ir abipusę prekybą, tenkinusi Europos diduomenės brangaus papuošalo poreikį ir aprūpinusi aisčius ištekliais, kurių nebuvo jų krašte. Pirmiesiems žmonijos amžiams po Kristaus tai neapsakomo dydžio prekybiniai mainai. Ištirti kapai, žinoma, prabilo ne tik apie aisčius, kaip brangių prekių pardavėjus, bet ir kaip lygiaverčius Europos prekybinės rinkos dalyvius. Prisimintinas aisčių pasiuntinių susitikimas su gotų karaliumi Teodoriku. Aisčiai esą žinoję apie jo sumanymą, tikriausiai, ruošti dideliam karui su germanų gentimis ir norėję prisidėti, o Teodorikas jų ketinimą ir gintaro atnašas mielai priėmęs (p. 61–62). Ar tai reiškia, kad aisčiai VI a. bendravo (žodžiu ir raštu) su kitomis Europos tautomis amžininkėmis ir pareiškė norą dalyvauti tuometiniuose politiniuose sprendimuose? Teodorikas žinojo apie Gintaro kelią, ir tai liudija istoriniai šaltiniai, tad labai abejoti nereikėtų.

Palikime senuosius, menkai rašytiniais šaltiniais pagrįstus turtingus laikus ir persikelkime, tarkim, į viduramžių vardyną. Pabandykime panagrinėti pagoniškų Europos tautų istorinę, kultūrinę ir socialinę raidą pradedant XII a., kai nuo Jeruzalės atvilnijo Jeruzalės Švenčiausiosios Mergelės Marijos Vokiečių namų brolių ordinas, pertvarkytas ir vėliau pavadintas Vokiečių ordinu. Jo užmačios ir veikla tiek supainiojo ir taip etniškai margą Šiaurės ir Rytų Europos arealą, kad jame išlikęs ir gausybėje istorinių dokumentų užfiksuotas vardynas nenusileidžia aisčių prekybinių ir karinių bei kultūrinių ryšių paliktoms įkapėms nei kokybine, nei kiekybine prasme, neminint jų tyrimų problematikos. Vardyno tyrėjui, nagrinėjančiam konkrečios tautos gyventame areale rastus, bet jos kalbos duomenimis nepaaiškinamus tikrinius vardus, tenka plėsti tyrimų lauką ir ieškoti svetimos kilmės vardų vartojimo priežasčių, jų radimosi laiko ir aplinkybių. Tai labai primena archeologo, tarp I–III a. aisčių įkapių radusio stiklo ar emalio karoliukų ar iš Alpių kasyklų atvežtų spalvotųjų metalų, darbo principą – analizuoti platesnį geopolitinį ir kultūrinį kontekstą, ieškant galimų sąsajų.

Ryšiai tarp archeologijos ir kalbotyros, o ypač istorinės onomastikos, daug glaudesni, nei galėtų atrodyti. Vardyno tyrėjui aptikus paskirą svetimos kilmės istorinį vietovardį ar asmenvardį netipiniame areale, nepakanka nustatyti jo nepaaiškinamą kilmę – reikia nustatyti, kaip jis ten radosi. Tarkime, ne paslaptis, kad XIV a. Prūsijoje, nors ir negausiai, gyveno lietuviai. Vokiečių ordino foliante Nr. 105 esančiuose privilegijų dokumentuose aptikus keliolika lietuvių, kuriems tarp 1353 ir 1375 m. skirti žemės sklypai Vėluvos (vok. *Wehlau*) kaimuose, vardų, kyla klausimas – ką tie lietuvių naujakuriai tuo metu veikė Prūsijoje? Pasitelkus daugiau privilegijų ir kitų istorinių dokumentų paaiškėja, kad kalbama apie pabėgėlius iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Tarp kalbamajame foliante esančių kelių šimtų privilegijų randasi trys, išduotos rusams. Kokie

keliai juos atvedė į Ungurą (vok. *Angerburg*) Varmės ir Mozūrų paribyje, dokumentuose neminima⁴. XIV a. Prūsijos etninė sudėtis, ypač jos vakarinėje dalyje, kur daugiausia gyveno lenkai ir nemažai vokiečių kolonistų, tačiau turėjusioje ir ištisų prūsų gyvenviečių iki pat jos vakarinio paribio, kelia daug klausimų vardyno tyrėjams. Pirmiausia nesutampa kai kurių mokslininkų nuomonė dėl baltų, germanų ir slavų arealo ribų. Ne kartą bandyta nubrėžti baltų gyvenamųjų teritorijų ribą palei Vyslos vagą, bet vis rasdavosi naujų duomenų, liudijančių kur kas tolimesnį baltų gyvenviečių paplitimą⁵. Taigi, aptikus pavienių vietovardžių ar asmenvardžių į vakarus nuo Vyslos, objektyviai pagrįsti jų istorinį, o gal net priešistorinį egzistavimą buvę keblu dėl nusistovėjusios nuostatos šalininkų kritikos ir pasipriešinimo⁶. Kaip tik tokiais atvejais vardyno tyrėjui prireikia istorijos ir archeologijos mokslų duomenų. Archeologinių kasinėjimų ir vardyno medžiaga, sutapusios vienos ar kitos tautos naudai, tampa nenuginčijamu argumentu patvirtinti daugybę svarbių faktų. Tik derėtų nepamiršti, kad kelias nuo hipotetinės prielaidos iki galutinės patikimos išvados gali būti ilgas, o kartais išsišakoti į klystkelius. Empirinė istorinio vardyno medžiaga, kaip ir įkapės, yra paveikta gausybės laiko veiksnių – tikriniai baltų vardai rašytiniuose šaltiniuose neįskaitomi, jų formos germanizuotos ar polonizuotos, atitikmenų paieškos kituose dokumentuose negalimos, nes jų neišlikę, ir pan. Taip kyla pavojus netiksliai ar klaidingai interpretuoti tikrinio vardo kilmę, jau nekalbant apie jo

⁴ G. Blažienė 2018 m. straipsnyje „Zu den russischen Personennamen in den Folianten des Deutschen Ordens“ (liet. *Dėl rusiškų asmenvardžių Vokiečių ordino foliantuose*) išanalizavo privilegijuotųjų vardus ir aptarė asmenų apsigyvenimo aplinkybes (p. 118–122).

⁵ Jau seniai daugelyje tarptautinių konferencijų ši klausimą analizavo G. Blažienė. Kelių kairiajame Vyslos krante lokalizuotų vietovardžių apžvalgą ir baltų žemių ribų problematiką nagrinėjo recenzijos autorius straipsnyje „Bemerkungen zur Problematik der baltischen Ortsnamen westlich der Weichsel“ (liet. *Keletas pastebėjimų dėl baltiškų vietovardžių į vakarus nuo Vyslos problematikos*). 2020 m. liepos 22–24 d. Peterburge vykusioje pasaulinį pripažinimą įgijusioje tarptautinėje konferencijoje *Ежегодная международная конференция «Индоевропейское языкознание и классическая филология» (чтения памяти профессора И. М. Тронского)* G. Blažienė dar kartą grįžo prie šio klausimo. Jos aktualios išvalgos, paremtos pačiais naujausiais tyrimais, išspausdintos Rusijos mokslų akademijos Lingvistikos tyrimų instituto leidžiamame leidinyje *Индоевропейское языкознание и классическая филология – XXIV, Материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского*. Straipsnio autorė ne tik apžvelgia baltų gyvento arealo tyrimus, bet kartu kritiškai vertina jo reikšmę, patikimumą ir pritaikomumą.

⁶ 2019 m. Dariaus Aleknos kritinis straipsnis „Nuo Agripas iki Plinijaus: Vysla I a. romėnų geografinėje literatūroje“ būtent pateikia labai vertingos medžiagos iš ankstyvųjų istorijos autorių darbų apie tautas, gyvenusias Vyslos baseine, sukuriančios platesnį įsivaizdavimą, kas vyko tame areale paskutiniaisiais amžiais iki ir pirmaisiais po Kristaus. Ir šiame darbe patvirtinamos baltų gyventos teritorijos ir kairiajame Vyslos krante, būtent Pamaryje (p. 251–252).

užrašymo istorijos dokumentuose aplinkybes ir priežastis, kuriančias kontekstą. Būtent be jo didžioji tiriamosios medžiagos dalis netenka pusės savo vertės.

Kalbant apie kontekstą reikia pažvelgti ir į aptariamą knygą pasirodymo bei jos parašymo aplinkybes. Ji pasirodė labai tinkamu laiku. Lietuvai gyvenant naujojo tūkstantmečio pirmuosius dešimtmečius stebimas tautinis ir pilietinis aktyvumas bei didžiavimasis savo etniniu tapatumu. Prieš vos daugiau nei dešimtmetį atšvęstos 1000-osios Lietuvos kaip valstybės paminėjimo, 2010-aisiais – 600-osios didžiojo Žalgirio mūšio, 2016-aisiais – 100-osios Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo metinės, palydėtos gausybe kultūrinių renginių. Nepamirštinas 2017 metų kovo mėnesį Liudo Mažiulio Vokietijos užsienio reikalų ministerijos archyve surastas nutarimas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo lietuvių ir vokiečių kalbomis su 20 signatarų parašais. Nežinia, ar svarbiųjų Lietuvai ir lietuviams datų minėjimai, ar beveik trisdešimties atkurtos nepriklausomybės metų, padėjusių vienai daliai mūsų visuomenės pasitraukti iš praeities šešėlio, o kitai spėjus užaugti ir subręsti laisvoje Lietuvoje, pažadino lietuvių tautiškumo ir savimonės jausmus. Trispalvė ar istorinė vėliavos keliamos jau ne vien valstybinių švenčių proga ir niekam neraginant, o tautinis kostiumas siuvamas neretai ne tik tautiniuose kolektyvuose dainuojantiems ar šokantiems mokyklinio amžiaus vaikams ar senoliams. Jį rastume ne vienoje šeimoje kaip kiekvieno šeimos nario itin gerbtiną drabužį. Ar gali būti geresnis laikas ir kontekstas rasti leidiniui, kurį galime skaityti kiekvienas, nesvarbu, ar norintis papildyti savo žinias apie mūsų kilmę ir turtingą kultūrą pasižyminčią istoriją ir taip dar sustiprinti didžiavimąsi savo tauta, ar jomis praplėsti ir grįsti savo tyrimus.

O kokį kontekstą kuria *Kapai ir žmonės*? – Platų, svarų ir daugialypį. Ši knyga sukurs ir daugiau kontekstų. Grįždamas prie jos autoriaus įvardyto tikslo – „susieti mūsų krašto seniausiųjų žmonių gyvenimą su praėjusiais Europos laikais ir jų veikėjais“ (p. 14) – recenzijos autorius išvelgia dar vieną esminį pasiekimą, įgyvendinus išsikeltą tikslą. Tai – mūsų protėvių kultūros unikalumo ir svarbos liudijimas. Dar kartą svarstydami apie autoriaus atrastus bei ištirtus kapus su turtingomis įkapėmis ir išsamiai bei aiškiai aprašytą didįjį Gintaro kelią, pasauliui paskleidusį žinią apie mūsų protėvius aiškiau, turime galimybę ne tik vėl ir vėl pažinti mūsų kultūros pradžią, bet ir ją apmąstyti. Knygos autorius įtikina, kad aisčiai jau pirmaisiais amžiais po Kristaus mokėjo ne tik medžioti, užsiimti amatais, pasigaminti buities reikmenis, ginklus bei apdarus, bet ir puošti. Svarbiausia, kad puošėsi ne tik aisčių vyrai ir moterys – jie puošė daugybės didžiųjų Europos miestų galinguosius ir jų aplinką „Germanų okeano“ (p. 119), dar vadinto ir „Sarmatų okenu“ (p. 218), auksu – gintaru. Vieną smulkų, bet itin vykusį kontekstą remiantis kitu E. Jovaišos moksliniu darbu – dviejų dalių monografija *Aisčiai. Kilmė ir Aisčiai. Raida* – recenzijos autoriui jau pavyko

sukurti. Rašant 2019 m. pasirodžiusį straipsnį „Die Widerspiegelung preußischer Kultur in den Grenzbeschreibungen des Deutschen Ordens“ („Prūsų kultūros atspindžiai Vokiečių ordino sienų aprašymuose“)⁷ buvo pasitelktas E. Jovaišos monografijoje pateiktas išsamus Gintaro kelio aprašymas. Straipsnio autoriui pavyko tarptautiniam mokslo darbų skaitytojui pateikti įtikinamesnę Vokiečių ordino foliantuose taip dažnai minimo gintaro vertės sampratą. Tarp jau minė-tame foliante Nr. 105 pateiktų dokumentų esančiuose XIV a. pradžios Prūsijos atskirų žemių ribų bei sienų su kaimyninėmis šalimis aprašymuose gintaras ne tik dažnai minimas, bet trumpai užsimenama apie radimo vietas ir rinkimo re-glamentavimą. Be jokios abejonės, *Kapai ir žmonės* dar paskatins sukurti daug ir įvairių kitų kontekstų.

Reikia tik pasidžiaugti dideliu ir sudėtingu darbu, tiriant mūsų protėvių seniausias palaidojimo vietas, surinkta gausia ir neįkainojama medžiaga, kuri skaitytojui pristatyta aptariamoje knygoje *Kapai ir žmonės*. Reikia pabrėžti, kad vargu ar yra kur nors pasaulyje taip įdomiai, stilingai ir grakščiai išleista arche-ologo knyga. Pati knyga yra meno kūrinys, o aprašyti radiniai stebina, žavi, net glumina, kad mūsų protėviai pralenkė mus.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Alekna Darius 2019: Nuo Agripas iki Plinijaus: Vysla I a. romėnų geografinėje lite-ratūroje. – *Lituanistica* 65, 4(118), 251–271.

Blažienė Grasilda 2018: Zu den russischen Personennamen in den Folianten des Deutschen Ordens. – *Индоевропейское языкознание и классическая филология–XXII: Материалы чтений, посвящённых памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского*, 18–20 июня 2018 г. Первый полутом, отв. ред. Н. Н. Казанский, Санкт-Петербург: Наука, 110–124.

Blažienė Grasilda 2020: Baltische Spuren in Ortsnamen Europas? – *Индоевропейское языкознание и классическая филология–XXIV: Материалы чтений, посвящённых памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского*, 22–24 июня 2020 г. Первый полутом, отв. ред. Н. Н. Казанский, Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований, 443–465.

Ivoška Darius 2016: Bemerkungen zur Problematik der baltischen Ortsnamen wes-tlich der Weichsel. – *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 208–225.

⁷ Straipsnis išspausdintas kasmetiniame Istorinės Rytų ir Vakarų Prūsijos krašto tyrimų komisijos bei Vakarų Prūsijos istorijos ir kraštotyros „Copernicus“ draugijos leidžiamame mokslo leidinyje *Preußenland*.

Eugenijus Jovaiša. *Kapai ir žmonės.
Aisčiai, romėnai, gotai ir kitos istorijos*

Ivoška Darius 2019: Widerspiegelung der preußischen Kultur in den Grenzbeschreibungen des Deutschen Ordens. – *Jahrbuch der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung und der Copernicus-Vereinigung für Geschichte und Landeskunde Westpreußens*, Mitteilungen aus dem Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz 10, 7–23.

Jovaiša Eugenijus 2012: *Aisčiai. Kilmė*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvos mokslų akademija.

Jovaiša Eugenijus 2014: *Aisčiai. Raida*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, Lietuvos mokslų akademija.

Krahe Hans 1964: *Unsere ältesten Flußnamen*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

OF 105 – Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz: XX. HA Hist. StA Königsberg, Ordensfoliant 105.

Schmid Wolfgang P. 1968: Alteuropäisch und Indogermanisch. – *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz*, Jahrgang 1968, Wiesbaden.

Udolph Jürgen 1990: *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Įteikta 2020 m. rugsėjo 7 d.

DARIUS IVOŠKA

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

darius.ivoska@lki.lt